

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2024.3.02>  
 CZU: 82/821(498):37

## DESPRE REZILIENȚĂ, SOLIDARITATE, COPILĂRIE ÎN BALURILE ISTORIEI (Incursiuni educative și socio-culturale ale literaturii în exil)

Iuliana BARNA,

doctor în filologie, conferențiar universitar,  
 Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Romania  
 ORCID: 0009-0003-8579-1883

**Rezumat.** *Textul oniric a apărut ca rezistență în fața literaturii aservite doctrinei comuniste, iar visul artistului, ideatic și suprarealist, se construiește dintr-o succesiune de povestiri reale străpunse de lumi ficționale. Virgil Tănase multiplică simbolurile în scrierile sale și confuzia vocilor narrative, aducând în prim plan marile teme ale rătăcirii, identității, exilului și memoriei. Metamorfozele identitare, autoreflexivitatea, luciditatea ascuțită, jocurile de limbaj sunt caracteristice autorului oniric, care, prin actul scriiturii, își demonstrează reziliența. Aceste narrative provoacă un ancoraj educativ și socio-cultural asupra generației de astăzi și a celei viitoare. Textul este recomandat profesorilor de literatură.*

**Cuvinte-cheie:** literatură în exil, solidaritate/istorie, traumă, scriere, oniric, identitate, reziliență.

### ABOUT RESILIENCE, SOLIDARITY, CHILDHOOD IN THE BALLS OF HISTORY (Educational and socio-cultural incursions of literature in exile)

**Summary.** *The dream text appeared as a resistance to the literature enslaved to the communist doctrine, and the artist's dream, ideational and surrealist, is built from a sequence of real stories pierced by fictional worlds. Virgil Tănase multiplies the symbols in his writings and the confusion of narrative voices, bringing to the fore the great themes of wandering, identity, exile and memory. Identity metamorphoses, self-reflexivity, sharp lucidity, language games are characteristic of the oneiric author, who, through the act of writing, demonstrates his resilience. These narratives cause an educational and socio-cultural anchoring on today's and future generations. The text is recommended for teachers of literature.*

**Keywords:** literature in exile, solidarity/history, trauma, writing, dream, identity, resilience.

Literatura poate fi cercetată interdisciplinar, deoarece ea face parte din *sistemul bio –psihosocio-cultural-Omul* și din *sistemul artelor*. Științele literaturii fac, așadar, ele însele un *sistem coerent*. Între științele literaturii există o firească *inter-corelare de valori*. Toate științele citate mai sus se îndreaptă spre *textul / opera literară* cu scopul clarificării acestora, din punctul lor de vedere, dar și spre dezvoltarea lor ca domeniu de cercetare. Astfel, în perspectiva dezvoltării acestora în context național, se profilează literatura națională în care predomină *simțulismul*. Una dintre operele literare a acestui gen o reprezintă creația lui Virgil Tănase, în contextul exilului autorului.

„Exilul începe de îndată ce ne naștem”  
 (Virgil Tănase)<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Norman Manea, Hannes Stein. Cuvinte din exil. Iași: Polirom, 2011.

**Exilul lui Virgil Tănase: un exil al intelectualilor.** Cenzura politică din România în perioada comunistă declanșează exilul intelectualilor români. Sufocați de spațiul opresiv, scriitorii români, care nu se supun regimului politic, înclinând spre o literatură a realului, estetică, transparentă și deschisă, renunțând în scrierile lor la *opacitatea cuvintelor* și la *ascunderea adevărului*, sunt nevoiți să suporte *drumul exilului*, suferind astfel, pe meleaguri necunoscute, o acută criză identitară.

Pentru Virgil Tănase, exilul înseamnă *acea stare de liniște proiectată în tine și cu tine însuși*, dincolo de aparențe, într-o *viață lăuntrică*, în care te bucuri, de astă dată liber, de ceea ce te reprezintă. În cazul lui Tănase, scrisul este văzut ca formă interioară asumată în lupta cu sinele, care supraviețuiește într-o lume distorsionată, unde doar ficțiunea capătă sens. *Scriitorul trebuie să trăiască în mediul său natural ca*

*un animal sălbatic. El trebuie să poată să se bată, să sfâșie și să fie sfâșiat, să se hrănească și să se ascundă, să-și pândască publicul, să-l seducă, să-l agrezeze. Libertatea sa asta înseamnă!* [13, p. 95-108]

Metamorfozat în eroul propriei povestiri, exilatul este supus frământării existențiale. El caută noi reperi și justificări ale condiției în care se găsește, are tendința de a filosofa, trăiește în fiecare clipă oroarea de a exista fără sens. Viața lui devine o goană neostoită după iluzie, după un ideal existent numai în conștiința subiectivă, în sfera ideilor pure, a ficțiunii incerte, luând făgașul substituirii realității obiective, prin propria *construcție mentală*.

Despre exil, Tănase ne relatează aceeași poveste a adolescentului smuls din universul său, constrâns să părăsească grădina, casa și orașul pentru a merge la universitate. Această ruptură de copilăria provincială îl va marca profund, astfel că primele lui romane vor reflecta din plin acest aspect. Exilatul lui Virgil Tănase este acel călător singuratic, într-o lume în care se cere să te plimbi *doar în grup*, acompaniat de o muzică militară: „*Mă pregăteam să părăsesc lumea locuită. Un soare sângeriu se prăvălea în mare aidoma unei avalanșe încete și fatale, smulgându-mă de la rosturile mele. Rupt de prieteni, de părinți, de casa copilăriei, voi fi un câine solitar rătăcind printre străini. Pe țărmurile sălbatice și triste unde voi poposi nu mă va ști nimeni, și nimănui nu-i va păsa de mine și de viața mea*” [11, p. 20].

Paradigma exilului la Virgil Tănase stă sub semnul supraviețuirii, indiferent de context sau experiențele traumatizante: „Cine își închipuie că alege „exilul” (...), se înșeală amarnic: circumstanțele ne duc prin lume după placul și voia lor, nouă nefiindu-ne lăsată – imensă cinste și bucurie –, decât puterea de a transforma orice materie în operă de creație: cei dintre noi care au această menire vor clădi opere de viață oricare ar fi evenimentele pe care destinul li le propune; din orice mazăgă se poate face lut și din orice lut opaiț dătător de lumină”<sup>2</sup>. În *România mea*, Virgil Tănase denumește exilul „o grădină zoologică cu animale care nu duc viața lor firească, o formă de pierdere a libertății, dacă puteți accepta acest paradox” [13, p. 95-108].

Omul Virgil Tănase nu consideră exilul o valoare: „Am crezut întotdeauna că viața literară românească nu se poate petrece decât în România. Nu în exil! Dar regimul, comuniștii, cenzura... În ciuda tuturor acestor constrângeri, acolo se petrece (în România). Aici e cultură franceză, public francez, literatură franceză și gust francez, și o altă etapă de dezvoltare” [13, p. 97].

2 Scriitori români în exil: interviuri cu Titus Barbu-lescu, Virgil Tanase, Bujor Nedelcovici (Paris), realizate de Cornel Nistea, site accesat pe 17.07.2021

Exilul lui Tănase trebuie privit mai mult ca o tentativă de evadare din canonul oficial și nu ieșirea coercitivă din spațiul persona: „Je suis de ces écrivains que le régime roumain essaie de tuer en les empêchant tout simplement de publier : pour un écrivain, c’ est la mort... Les intellectuels que je fréquentais ont été avertis qu’ il fallait me laisser en paix... Dans la rue , je suis évité... Peut-être rejoindrai-je la foule des écrivains et des artistes qui ont été toute leur vie bannis, injuriés, et auxquels la mort a conféré le droit d’ être présentés au peuple et acceptés par lui?”<sup>3</sup>. (*Les nouvelles littéraires*, 1976).

Poate unii se vor identifica în context cu experiențele trăite cu efuziune de Tănase în *balurile istoriei personale*. Virgil Tănase este convins că numai *omul este artizanul destinului său*“, că ceea ce face din el un om este tocmai *capacitatea lui de a da un sens lumii*: „Destinul meu e foarte asemănător cu cel al majorității semenilor mei care n-au vrut să fie eroi, care au încercat, cu mai mult sau mai puțin succes, să nu se-nece în mocirla care se revărsase peste noi, care n-ar fi vrut să fie părtașii crimelor care se săvârșeau, dar nici victimele unui regim pe care-l resimțeam mai degrabă ca pe o catastrofă istorică căreia ar fi fost absurd să i te-mpotrivești, cum nu poți stăvili un cutremur sau apele care se varsă peste mal, fiecare descurcându-se cum poate și cum îl taie capul, cu excepția mișeilor, firește, a căror răutate n-aș pune-o pe socoteala sistemului politic ci a firii lor, așa cum fiarele rămân aceleași chiar dacă trec o frontieră – și experiența exilului parizian n-a făcut decât să-mi întărească această părere” [1].

Stabilit într-o țară străină, scriitorul rămâne convins că regimul comunist nu era decât forma tranzitorie, istorică a unui monstru profund care îmbracă forma unei ideologii, iar lupta lui se ducea doar cu acest monstru. El nu dorește să fie pus în rândul aceluia care fac din exil o meserie sau cel puțin o condiție.

**Reziliența prin scriere.** Virgil Tănase, scriitor experimentat, capabil să se reinventeze în *marea istorie*, indeniabil *un erou al timpului său*, solidar cu aceia aflați în traumă, creează texte care se su-

3 „Fac parte dintre acei scriitori pe care regimul român încearcă să-i distrugă împiedicându-i pur și simplu să publice: pentru orice scriitor, asta înseamnă moartea. Intelectualii pe care îi frecventa au fost avertizați să-l lase în pace. Pe stradă, ei îl evitau. Poate că și el se va regăsi printre scriitori și artiști care, în timpul vieții au fost exilați, defăimați și care după moarte și-au câștigat dreptul de a fi prezentați poporului și acceptați de către el” (traducerea noastră).

pun *logicii interioare oniriste*. Astăzi, privind retrospectiv, Tănase declară în interviurile acordate diverselor publicații de gen, că literatura onirică nu trebuie privită în perspectiva delirului, nici a somnului, ci a deplinei lucidității: „Faptele din vis sunt prin definiție simbolice, sugestive; imaginile din vis sunt semnul unui lucru, în timp ce evenimentele din viața curentă, chiar dacă pot deveni semnificative, există în primul rând, prin natura lor și prin ele însele. Deci, faptele din vis sunt datorate unei anumite transparențe, iar cele ale vieții au o anumită opacitate. Gata făcute, toate narațiunile literare nu au precizie pentru vocația transparenței?. Nu este mai exact un efort de sugestie, de revelare, de proiecție către un sens inedit? De acolo, toată literatura seamănă cu visul, deși literatura realistă se forțează să nege, vrând să pară că e dotată cu aceleași umbre ca și viața reală. Dar, literatura onirică afișează cu ostentație transparența sa” [3, p. 4-5].

Romanele lui Virgil Tănase urmează perspective diferite, dar necesare în reconstrucția identitară. Istoria, politica, filosofia, psihologia etc. – iată câteva componente definitorii în susținerea eșafodajului ficțional: „Am ținut-o mai din scurt în *Portret de om cosind în peisaj marin*, roman de tinerețe când, nesigur pe picioarele mele, aveam nevoie de sprijinitori. Mai laxă în *Evenția Mihăescu*, ea e bolovănoasă în *Au înflorit iar vișinii și merii*, unde am vrut să *fac muzică* nu cu silfidele simțirii, ci cu plumbul greu al Istoriei adevărate, trăite, care rostogolește peste noi puhoai de stâncă. (...) Aidoma, dar lăsând mai adesea caii să scape din constrângerile realului și să zburde în metafizica crimei politice, s-a orânduit romanul jandarm *Moartea care vine, pleacă și iar vine*. În *Viața misterioasă și terifiantă a unui ucigaș anonim* s-a stârnit din resturile unui eseu comandat (și plătit) de editura Hachette despre înrudirea funciară dintre sistemele socio-politice, de-o parte, și, de alta, a Cortinei de fier – eseu respins de editură după ce am refuzat, cum mi s-a cerut, să suprim referințele la abjecțiile sistemului politic și social occidental. (...). O dovadă mai mult, dacă mai era nevoie, că aceeași făină se macină atât în ves, t cât și în țările așa-zise comuniste. În fine, romanul *Zoia* se vrea cronică a celor care au trăit (unii încercând să-și păstreze demnitatea) cele două mari cataclisme ale secolului al XX-lea, fascismul și comunismul totalitar, două spasme istorice ale capitalismului muribund” [7, p. 38-39].

Scriitura romancierului Virgil Tănase își însușește toate formele de expresie, exploatează pentru sine toate procedeele și nu se simte obligat să justifice folosirea lor. Romanul lui este unul al contem-

plației, dar în același timp, are darul de a se reinventa ori de câte ori începe o nouă istorie: „Tănase face parte dintre acei prozatori curioși, atenți să nu înțepenească într-o formulă sau într-un gen și pentru care fiecare roman nou constituie un pas semnificativ în propria evoluție literară” [2, p. 637].

Cu un deosebit simț al limbii, dincolo de barierele etnice sau lingvistice, Virgil Tănase compune un *puzzle literar*, aparent inextricabil, prin care încearcă să-și vindece trauma: „Une douce nostalgie enveloppe ces contrées neigeuses dans lesquelles erre un promeneur condamné à n’ en jamais finir de chercher l’ impossible. Et une sorte de long adieu plane comme un déchirement souriant sur cette quête lancinante” [5].

Niciodată viața ființei umane, și ne referim aici la istoria sa personală, nu se constituie într-o *entitate* [5. dimpotrivă, totul primește mai curând caracterul unui nesfârșit amestec, al unei continue adăugări de episoade, fără ca toate acestea să se asambleze și să se închege într-o unitate. Scriitorul oniric nu face altceva decât să experimenteze cu voluptate *diversitatea eurilor sale*: „Eul autoficționar nu relatează o poveste căreia i-ar fi fost martor, ci se povestește pe sine, este eroul propriilor fapte puse în cuvinte și enunțatorul cuvintelor care le reprezintă” [6].

Și astfel, prin actul scriiturii, cu ironie, satiră și lirism, Virgil Tănase își demonstrează reziliența, lăsându-i pe ceilalți să se-mbete cu iluziile lor deșarte, hotărât să nu își piardă stima de sine: „Istoria, care nu respectă niciodată codul rutier și nu înaintează decât prin accidente, deschisese răni mai vechi. Infectate, acestea vomau un puroi veninos. Aidoma acelor bolnavii care, năuciiți de suferință, se-nversunează împotriva celor sănătoși, o gloată, pe care civilizația noastră n-o mai stăpânea, socotea că, pentru supraviețuirea ei, restul lumii trebuie să piară. Am hotărât să mă împotrivesc forțelor care ne prăvăleau în rușine și dezastru” [12, p. 4].

Tănase nu acceptă statutul de victimă a exilului. Deși este un scriitor consacrat, un artist spontan și calculat, totuși, copilul inventiv, năzbâtiș, din romanele sale de aventuri (*Balul de la carnavalul dogelui venețian*, *Balul de la castelul bântuit*, *Balul de pe goeleta piratului orb*) se camuflează abil în ineluctabilul hazard cerebral. Trăirea în lumea iluziei ideatice se dovedește, pentru acest copil neidentificat, unica posibilitate de salvare și de detașare de lumea comună. Dar, într-un final, eforturile sale se ciocnesc de asperitățile reale ale vieții.

Aflat într-o permanentă căutare a propriei identități, în afara timpului, spațiului, deasupra lumii alterate, Virgil Tănase scrie *literatura condiției umane* în simboluri criptate adânc, ce au rol cathartic pen-

tru scriitor: „L'exil ne se constitue qu'à travers l'acte même de se raconter, qu'à travers son écriture” [4, p. 10].

În concluzie, literatura onirică reprezintă educativ și socio-cultural o stare de spirit juvenilă și provocatoare, un act de insubordonare printr-o voință *impertinență intelectuală*, într-o vreme în care ideologii sunt la putere și „metoda unică de creație” (realismul socialist), nu mai ispitește decât pe

acea care vor să profite politic și material de ea. Scriitori onirici, în adevăratul sens al cuvântului, văd mult mai adânc în real, nu se limitează la forma exterioară a lucrurilor și, mai mult, *pot transforma orice cuvânt în culoare*, „scriind” așadar tablouri. Or, „ca în poezie, miezul creației se află printre litere, în însăși substanța acestora, ființa romanelor îmbrăcându-se în cuvinte purtătoare de lumină” [8, p. 742].

#### REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BARNA Iuliana. Teză de doctorat, 2010, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați; Interviu cu Virgil Tănase: *Istoria unei vieți*
2. DICȚIONARUL GENERAL al Literaturii Române. Vol. VI (S-T). Academia Română-Institutul De Lingvistică. București: Editura Univers Enciclopedic, 2007, p. 637.
3. EZINE Jean Louis. *Un écrivain roumain baillonné parle*, articol apărut în *Les nouvelles littéraires*, 21 octombrie-28 octombrie 1976, Anul 54, nr. 2555, pp. 4-5.
4. GIOVANNONI Augustin. *Ecritures de l'exil*, Paris: L'Harmattan, 2006, p. 10.
5. JOURNAL DE GENÈVE, 29 ianuarie 1977. *Un livre à démonter comme une horlogerie subtile*.
6. MATEI Alexandru, *Autoficțiunii*, România Literară, Anul XXXIX, Nr:21, 26 mai 2006 .
7. MODREANU Simona, TĂNASE Virgil, *Așa a fost să fie...* Iași: Editura Junimea, 2019, pp. 38-39.
8. NEICU Oana. Reality and dream in the works of virgil tănase. În: *Literature, Discourses and the Power of Multicultural Dialogue*. Iulian Boldea (Editor). Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2017, p. 742
9. PETRESCU Liviu. *Romanul condiției umane*, Studiu critic, București: Editura Minerva, 1979, p.57.
10. Scriitori români în exil: interviuri cu Titus Barbulescu, Virgil Tănase, Bujor Nedelcovici (Paris), realizate de Cornel Nistea, site accesat pe 17.07.2021
11. TĂNASE Virgil. *Bal pe Goeleta Piratului orb*. București: Editura MLR, 2015, p.20
12. TĂNASE Virgil. *Balul de la carnavalul dogelui venețian*. București: Editura MLR, 2015, p.4.
13. TĂNASE Virgil. *România mea*. București: EDP, 1996, pp. 95-108